

Сидоренко В.В. Акмеологічні технології в освіті дорослих // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. – Вип.24(34). – Сер.16. – Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики, 2016 (у друці).

УДК 37.011.3-051:005.336.5:37.091.12:005.963

Сидоренко В.В.

АКМЕОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

Головним сьогоднішнім завданням стало виробництво компетентних людей – таких людей, які були б здатні застосувати свої знання в умовах, що змінюються, і... чия основна компетенція полягає в умінні включатися в постійне самонавчання протягом усього життя.

М.Ш. Ноулз

Постановка проблеми. Філософське осмислення освітніх процесів сучасності та їх відповідних перспективних трансформацій епохального характеру в майбутньому дає підстави обґрунтувати це явище як «парадигмальна революція в освіті». Недаремно у світі став потужно проявляти себе загальноцивілізаційний закон пріоритетності освіти, здатної швидко й адекватно реагувати на соціально-економічні й технологічні зміни. Своєрідним відгуком на цивілізаційно-історичні імперативи ХХІ століття є розроблення багатоваріантних, диверсифікованих за профілем програм, моделей, форм освіти дорослих, переосмислення засадничих принципів, ціннісних настанов підготовки і підвищення кваліфікації фахівців з урахуванням принципів людиноцентризму, неперервності, випереджувальності, гуманізації, варіативності, мобільності, індивідуалізації, мережовості тощо.

В умовах післядипломної освіти професійний розвиток педагогічних працівників становить складний багаторівневий, пролонгований, поетапний і амбівалентний (оскільки можна спостерігати його нерівномірність і гетерохронність на всіх стадіях, порушення лінійності, послідовності й впорядкованості, етапи біфуркації) процес, що включає становлення кваліфікованого спеціаліста, професіонала, особистості з акмеологічною позицією, який проходить певні періоди, зокрема професійної адаптації, набуття емпіричного досвіду, формування і вдосконалення педагогічного професіоналізму, творчого самовираження і самореалізації, педагогічної майстерності. На позначення процесу професійного розвитку педагогічного працівника як акмепрофесіонала й особистості у часовому та просторовому планах оперуємо поняттям «педагогічний професіогенез» (ПП). В основу професіогенезу педагогічних працівників покладено перетворення чотирьох аспектів в їх цілісності і взаємозумовленості: біологічного, психічного, духовного й професійного. Зокрема *біологічний аспект* пов'язаний із розвитком індивідуальних якостей педагогічного працівника; *психічний* – з його особистістю; *духовний* – із творчою індивідуальністю, ціннісно-смысловим простором, який формується протягом усіх періодів професіогенезу й через певні відповідні соціокультурні інституції на основі інтеріоризації загальнолюдських і національних морально-етичних орієнтирів транслюється учасникам взаємодії (професіоналізм особистості); *професійний* – із неперервним самовдосконаленням і самореалізацією фахівця як суб'єкта

професійно-педагогічної діяльності протягом усього життя (професіоналізм діяльності). На післядипломній фазі професіогенезу дорослі учні вже мають стійку навчальну мотивацію, компетентнісний досвід, який стає основним джерелом навчання, певний стереотип світосприйняття, настанов і професійно-педагогічних дій для вирішення професійний протиріч, індивідуально-творчо транспозиціонують набуті знання в практичній площині. Тому процес навчання дорослих має бути андрагогізовано й акмеологізовано, переглянуто традиційний арсенал засобів, принципів, технологій, при цьому надаватися перевага суб'єктній активності й творчості педагогічного працівника, який самостійно моделює та зреалізовує індивідуальну освітню траєкторію, визначає параметри процесу навчання (зміст, тривалість, форми, методи, програми, засоби та ін.), здійснює цілепокладання і конструктивну корекцію в принципово нових умовах, варіативно прогнозує результати професійно-педагогічної діяльності тощо.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Аналіз джерельної бази дослідження, а також вивчення стану професіогенезу педагогічних працівників у системі післядипломної освіти засвідчує відсутність наукових розвідок, у яких було б ґрунтовно досліджено акмеологічні технології освіти дорослих з урахуванням компетентнісного досвіду, індивідуальних здібностей, можливостей, потреб фахівців для екстраполяції основних теоретичних положень на підготовку акмепрофесіонала, майстра. Окреслені питання вимагають виваженого вивчення й узагальнення. Це визначає **актуальність теми, мети і завдань наукової розвідки.**

Формулювання цілей статті. Мета статті – ґрунтовне дослідження акмеологічних технологій професіогенезу педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу розроблення акмеологічної науково-методичної системи професіогенезу педагогічних працівників має бути покладено андрагогічну модель (цикл) навчання дорослих Курта Левіна і Девіда Колба. Чотирьохетапний процес навчання набув назву «модель емпіричного навчання», «цикл навчання на практиці», «навчання через досвід», що поєднує надзвичайно важливі якості робітника на сучасному ринку праці: освіту, працю й особистий розвиток. Процес навчання включає чотири послідовні стадії або фази, режими отримання знань, як-от: 1) *конкретний досвід* шляхом діяльності, практики, дії, 2) *рефлексивне спостереження* передбачає роздуми про досвід із різних точок зору (аналіз, рефлексія), 3) *абстрактна концептуалізація* шляхом формування абстрактних концепцій і теоретичних узагальнень, 4) *активне експериментування*, тобто перевірка, апробація результатів функціонування цих концепцій в нових умовах і ситуаціях, обмірковування альтернатив, прийняття рішень, вибір певної дії тощо. Недаремно дослідники (Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, В.В. Олійник, Н.Г. Протасова, І.П. Цвелюх та ін.) акцентують увагу на неможливості формування професіонала, майстра застарілим змістом, пасивними репродуктивними методами і технологіями. Науково-методичний супровід

педагогічного професіогенезу має ґрунтуватися на метатехнологіях освіти дорослих, зокрема інтерактивних, адаптивних, акмеологічних тощо.

Термін «технологія» грецького походження (від гр. *techne* – майстерність і *logos* – слово, вчення), що в дослівному перекладі витлумачується як знання про майстерність. Попри неоднозначність науково-педагогічних поглядів на поняття «технологія» (пор. погляди В.П. Беспалька, І.М. Дичківської, В.І. Загвязинського, І.А. Зязюна, В.Ф. Паламарчук, О.М. Пехоти, Г.К. Селевка, С.О. Сисоєвої, В.О. Сластьоніна, Д.В. Чернілевського та ін.), усі дослідники одноставні в тому, що вибір її – означає вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання й стилю роботи всіх суб'єктів освітнього процесу.

Технологія навчання дорослих (ТНД) – це система науково обґрунтованих андрагогічними й акмеологічними принципами навчання дій дорослих людей, які навчають і навчаються, здійснення яких із високим ступенем достовірності гарантує досягнення встановлених цілей [5, с. 69]. ТНД передбачає планування, організацію, застосування та оцінювання процесу й результатів навчання. Складниками її є концепція, зміст освіти, процесуальна характеристика, відповідне науково-методичне забезпечення та ін. Критеріальними показниками ТНД виступає гарантована результативність освітнього процесу; позитивні зміни в розвитку суб'єктів, адекватні поставленим цілям; цілеспрямованість, заздалегідь спроектований і гарантований результат; керованість; системність дидактичних засобів; відтворюваність тощо.

Серед метатехнологій науково-методичного супроводу педагогічного професіогенезу в умовах післядипломної освіти менш дослідженими є акмеологічні або акметехнології.

Акмеологічні технології (акметехнології) – технології освіти дорослих, спрямовані на реалізацію особистісних і професійних здібностей педагогічного працівника як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, розвиток його внутрішнього потенціалу, адаптаційних можливостей в сучасному соціокультурному середовищі, пошук ефективних шляхів професіогенезу за індивідуальною освітньою траєкторією, самореалізацію на рівні професійного й особистісного акме. Причому *психологічний аспект* (емоції, воля, сприйняття, мислення, психічна регуляція та ін.), *фізіологічний* (функційні стани, індивідуальні відмінності та ін.) та *медичний* (психотерапія, психогігієна, психопрофілактика, психокорекція та ін.) аспекти акмеологічних технологій дозволяють моделювати і розвивати інтелектуальну, емоційну, вольову культуру психічної активності педагогічного працівника; *соціально-психологічний, педагогічний, управлінський, етичний* – комунікативну і професійну культуру ділового й міжособистісного спілкування, професійно-педагогічної взаємодії; *екологічний, правовий, соціологічний аспекти* – соціальну й морально-етичну нормативність тощо. Завданням акметехнологій є сформувати й закріпити в самосвідомості особистості необхідність у неперервному розвитку педагогічної майстерності шляхом самопізнання, самовдосконалення, самореалізації, що досягається спеціальними прийомами і техніками, здійснити акмеологічний вплив, який сприяє розкриттю творчого потенціалу фахівця, його внутрішніх резервів. Акмеологічні технології

самопізнання, саморозвитку і самореалізації, за допомогою яких педагогічний працівник розвивається як суб'єкт професійно-педагогічної діяльності, складають технологічну основу його позитивно-гармонійної Я-концепції, що включає «Я-образ», «Я-учинок», «Я-ставлення», «Я-настанову». Недаремно дослідники розглядають акмеологічні технології в освіті дорослих як чинник підвищення якості й ефективності системи післядипломної освіти, збільшення попиту на освітні послуги, зміни мотиваційної готовності й здатності педагогічних працівників до навчання протягом життя, отже, як *довгострокові інвестиції в майбутнє*.

Серед акмеологічних технологій педагогічного професіогенезу виокремлюємо такі: акмеологічне проектування, акмеологічний аналіз, складання акмеограми (індивідуальної освітньої траєкторії), акмеологічне моделювання, акмеографічний опис, психолого-андрагогічна діагностика, акмеологічне консультування, тренінги (професійного розвитку, акмеологічні, сенситивності, акмелінгвістичної майстерності, комунікативності, емпатійності, саморегуляції, лідерства, креативних якостей та ін.) тощо. Розглянемо детальніше акмеологічні технології, що є більш ефективними в освіті дорослих.

Акмеологічне проектування – це акмеологічна технологія, що передбачає процес створення проекту, прототипу, праобразу майбутнього об'єкта, стану і способів його перетворення в реальний продукт більш високого рівня професіогенезу шляхом попереднього осмислення й прогнозування. Це триєдина діяльність, яка включає: положення початку змін в об'єкті проектування, відстеження ходу змін в об'єкті й внесення коректив на підставі порівняння можливого й дійсного станів системи. Отже, педагогічний працівник досліджується у функційному стані, який неперервно змінюється, розвивається, удосконалюється в різні періоди професіогенезу.

Акмеологічний аналіз – акметехнологія, що включає створення образу майбутнього явища або особистості, виявлення акмеологічних умов, чинників або акмеологічних ресурсів (зокрема *внутрішніх (суб'єктивних або психофізіологічних)* та *зовнішніх (об'єктивних або соціально-професійних)*), які сприяють досягненню педагогічної майстерності, або, навпаки, перешкоджають цьому процесу, будуються прогнози й обираються шляхи і способи формування особистості і професіонала. Акмеологічний аналіз проводять на основі порівняння таких показників: найбільш важливі професійні якості, ступінь їх вираження протягом усіх етапів міжкурсового періоду; мотиви професійно-педагогічної діяльності, досягнення в професійній сфері; професійні еталони.

Акмеологічна експертиза – це комплексна оцінка педагогічного працівника з метою виявлення рівня його педагогічної майстерності та пошуку резервів для вдосконалення професійно-педагогічної діяльності протягом усіх періодів професіогенезу. Формами неперервного професійного розвитку фахівців виступають такі, як-от: мотиваційно-планувальна (самоосвітня), дослідницько-пошукова, практично-експериментальна, науково-методична, контрольньо-оцінювальна, кооперативна, психолого-мотиваційна тощо.

Акметектонічний аналіз (від грец. *акте* – вершина, розквіт, зрілість; *tektonike* – будівельне мистецтво, майстерність; акметектоніка) – комплексна

акмеологічна науково-методична система оцінювання, корекції, моделювання й розвитку професійного акме суб'єкта професійно-педагогічної діяльності. Це усвідомлений внутрішньо особистісний рух до оптимуму (еталона), що дозволяє на основі самопізнання, саморозвитку, самореалізації визначити джерело, рушійну силу педагогічного професіогенезу. Змодельований еталон суб'єкта професійно-педагогічної діяльності визначаємо як образ акме або сукупність найвищих якісних показників ціннісно-світоглядних, інтелектуальних, емоційно-чуттєвих, мотиваційних, вольових, комунікативних характеристик і складників психічного, фізіологічного й духовного здоров'я суб'єкта професійно-педагогічної діяльності як професіонала, що отримані в процедурах оцінювання, корекції й акмединаміки розвитку педагогічної майстерності.

Акмеологічне моделювання (розроблення акмеологічної моделі, конструювання еталона) передбачає розроблення віртуального зразка (еталона, акме-образу), що визначає інноваційні функціональні ролі сучасного педагога як виразника соціокультурних змін, відтворює ті компоненти, властивості, інваріативні параметри, що формують акме професіонала, майстра та які соціально зумовлені професійними нормами, зокрема: професійно-кваліфікаційні й особистісні вимоги до педагогічного працівника, таксономія педагогічних цілей (стратегічні або загальні, конструктивні, операціональні), функції (інформаційна, діяльнісна, креативна, розвивальна), професійно значущі компетентності, здібності та якості, професійно-педагогічні ціннісні орієнтації (загальнопедагогічні, особистісно-розвивальні, предметно-діяльнісні, професійно-прагматичні), рівні професійного розвитку (репродуктивний, оптимальний, досконалий, продуктивно-технологічний), акмеологічна спрямованість розвитку (акмеологічна професійна позиція, акме-мотивація, акмеологічна культура) та ін. Також передбачено акмеологічні чинники, організаційно-педагогічні і науково-методичні умови впровадження акмеологічної моделі в систему післядипломної освіти, етапи реалізації, метатехнології педагогічного професіогенезу, напрями науково-методичного супроводу, дескриптори у формі очікуваних результатів тощо. Усі системоутворювальні компоненти акме-образу взаємозалежні, вносять певну частку в очікуваний результат, який співвідноситься із стратегічною метою підготовки конкурентоздатного на ринку освітніх послуг педагога-майстра (про це детальніше див.: [3; 4; 5]). Моделювання, що є методом пізнання, невід'ємним складником цілеспрямованої діяльності, складається із процесу створення, дослідження і використання моделей і розглядається як педагогічне відтворення суб'єктів освіти за допомогою реальних (фізичних) або ідеальних (логічних, математичних) моделей [2, с. 235]. Змодельований еталон суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, сукупність найвищих якісних показників інтелектуальних, емоційних, вольових, комунікативних характеристик інтерпретується як образ акме [1, с. 189]. Процес професіогенезу педагога, представлений акмеологічною моделлю, виглядає рельєфніше, дає можливість визначити стратегічні цілі, умови, напрями науково-методичного супроводу педагогічного професіогенезу, розглянути освітню ситуацію в різних ракурсах.

Акмеограма є засобом стимулювання й перманентного моніторингу розвитку педагогічної майстерності, що забезпечує цілісність процесу підготовки конкурентоздатного на ринку освітніх послуг фахівця. На відміну від професіограми, де фіксуються вимоги до професійно-педагогічної діяльності й особистості педагога (психофізичні якості), необхідні для виконання типових професійних завдань, акмеограма уможливує формування спеціаліста інформаційного суспільства як *суб'єкта власного саморозвитку до рівня найвищих досягнень, який готовий мобільно, продуктивно й творчо вирішувати інноваційні освітні завдання, обирати шляхи професіогенезу за індивідуальною освітньою траєкторією*. Включає аналіз видів професійно-педагогічної діяльності, її мети, мотивів, засобів, структуру, функції, алгоритми дій і операцій, опис акмеологічних інваріантів у суб'єктивних характеристиках професійно-педагогічної діяльності, в її якостях, що забезпечує поступальний розвиток, професійне самовдосконалення спеціаліста, його просування до високих рівнів професіоналізму (за А.О. Деркачем, А.К. Марковою, С.С. Пальчевським). Акмеограма завжди індивідуальна, складається для конкретного фахівця й спрямована на усвідомлений рух педагога до професійного оптимуму (еталона), що дозволяє на основі самопізнання визначити джерело, рушійну силу самотрансценденції. Розроблений нами зразок акмеограми [3;6] включає *таксономію педагогічних цілей професійно-педагогічної діяльності, професійно-кваліфікаційні й особистісні вимоги до педагогічного працівника, професійні функції* (інформаційну, діяльнісну, креативну, розвивальну), які корелюють із знаннєвими, уміннєвими, поведінковими, ціннісно-мотиваційними компетенціями (в основі – модель розвитку компетентності спеціаліста Леклерка), *професійно-педагогічні ціннісні орієнтації* (загальнопедагогічні, особистісно-розвивальні, предметно-діяльнісні, професійно-прагматичні та ін.), *педагогічні спеціальні здібності* (професійно-комунікативні, творчі, перцептивні, організаторські, сугестивні та ін.), *професійні якості* (мотиваційні, інтелектуальні, екзистенціальні та ін.).

Тренінг акмеологічний передбачає вдосконалення особистості фахівця, його професійних мотивів і цінностей, професійної самосвідомості. Під час тренінгу відбувається формування окремих видів професійно-педагогічної діяльності або професійно-педагогічного спілкування, прийомів оволодіння емоційними станами; стимулювання вміння взаємодіяти з колегами, батьками (тренінг формування команди), а також розвиток професійних здібностей, удосконалення професійних умінь, вироблення професійно важливих якостей професіонала, майстра, зокрема мотивів, свідомості, мислення тощо. Таким чином, основним завданням і особливістю тренінгу акмеологічного є опанування педагогічним працівником комунікативними, особистісно-організаційними, психокорекційними, розвивальними й професійними психотехнологіями та переведення їх на рівень навичок у змодельованих ігрових ситуаціях.

Висновки. Отже, акмеологічні технології є найбільш продуктивними для професіогенезу педагогічних працівників у системі післядипломної освіти, що дозволяють створити мережевий диференційований акмеологічний освітній простір з ознаками неперервності, векторності, цілісності, акме-

синергетичності, інтерактивності, множинності освітніх траєкторій, інноваційності й адресної спрямованості сервісних послуг, в якому гармонізується стан суб'єкта, спрямовуються в конструктивне русло взаємовідносини із соціальним середовищем, збільшуються можливості включення до процесу професійного розвитку з максимальною самореалізацією і саморозвитком, підвищується виявлення цілеспрямованої творчої активності й професійної ініціативи.

Література

1. Акмеология : учебник. Изд. 2-е, перераб. / под общ. ред. Анатолия Алексеевича Деркача. – М.: РАГС, 2006. – 424 с.
2. Клокар Н.І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу : монографія / Наталія Іванівна Клокар. – К.: НВЦ Київського облППО, 2010. – 528 с.
3. Сидоренко В.В. Акмеограма як засіб самооцінювання й професійного саморозвитку педагогічних працівників протягом міжтестастійного циклу / В. Сидоренко // матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Особливості впровадження Національної рамки кваліфікацій у післядипломну освіту» у м. Харкові, 26 листопада 2015 р.: зб. наук. пр. / за заг. ред. Л.Д. Покроєвої, Т.В. Дрожжиної, М.Є. Смирнової. – Харків: ХАНО, 2015. – С. 9-13.
4. Сидоренко В.В. Інноваційні напрями науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної освіти / В. Сидоренко // Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садком. – К.: РА «Освіта України». – 2016. – № 7-8(48). – С. 22-29.
5. Сидоренко В.В. Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : акме-синергетичний аспект : термінологічний словник-довідник / автор-укладач Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2013. – 100 с.
6. Сидоренко В.В. Положення «Про педагогічний коучинг у системі післядипломної освіти» / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Витоки, 2014. – 63 с.

Анотація

Сидоренко В.В.

Акмеологічні технології в освіті дорослих.

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячений розробленню технології науково-методичного супроводу професіогенезу педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Здійснено експлікацію базових понять «професіогенез педагогічних працівників», «технологія навчання дорослих», «акмеологічні технології», «акмеограма». Описано акмеологічні технології неперервного професійного розвитку педагогічних працівників протягом міжкурсового періоду. Розглянуто акмеограму як засіб стимулювання й перманентного моніторингу акмеодинаміки педагогічної майстерності, що уможливорює формування спеціаліста інформаційного суспільства як суб'єкта власного самовдосконалення до рівня найвищих професійних досягнень.

Ключові слова: освіта дорослих, система післядипломної педагогічної освіти, педагогічний професіогенез, науково-методичний супровід, диференційований акмеологічний простір, міжкурсовий період, акмеограма, індивідуальна освітня траєкторія, акмеологічні технології, самотрансценденція.

Аннотация

Сидоренко В.В.

Акмеологические технологии в образовании взрослых.

Статья продолжает цикл публикаций автора, посвященный разработке технологии научно-методического сопровождения профессиогенеза педагогических работников в системе последипломного образования. Осуществляется экспликация базовых понятий «профессиогенез педагогических работников», «технология обучения взрослых», «акмеологические технологии», «акмеограма». Описаны акмеологические технологии непрерывного профессионального развития педагогов в течение межкурсового периода. Рассматривается акмеограма как средство стимулирования и перманентного мониторинга акмеодинамики педагогического мастерства, что способствует формированию специалиста информационного общества как субъекта собственного самосовершенствования до уровня высоких профессиональных достижений.

Ключевые слова: образование взрослых, система последипломного педагогического образования, педагогический профессиогенез, научно-методическое сопровождение, дифференцированное акмеологическое пространство, межкурсовый период, акмеограма, индивидуальная образовательная траектория, акмеологические технологии, самотрансценденция.

Annotation

Sydorenko V.V.

Akmeological technologies in adult education.

This article continues the series of publications of the author, devoted to the development of technology scientific and methodological support professional development teaching staff at post-graduate education. Done explication of the basic concepts of «pedagogical profesiohenez», «adult learning technology», «acmeological technology», «akmeohrama».

Acmeological studied technology of continuous professional development of teachers throughout mizhkursovoho period, aimed at providing personal and professional skills as a subject specialist vocational and educational activities, the development of its internal capacity, adaptive capacity, the search for effective ways professional development individual educational trajectory fulfillment at professional and personal acme. Acmeological technology in adult education grounded as a factor improving the quality and efficiency of post-graduate education, increase in demand for educational services, changing motivational readiness and ability of teaching staff to lifelong learning.

Among the educational technologies acmeological professional development considered acmeological design acmeological analysis, acmeological examination, akmetektonichnyy analysis, acmeological modeling, drafting akmeohramu, trainings acmeological.

Akmeohramu defined as a means to stimulate and permanent monitoring acme speakers pedagogical skill that enables the formation of specialist information society as the subject of his own self to the highest level of professional achievement. The comparative analysis akmeohramy profессиogram and the professional development of teachers. The variant akmeohramu, including analysis of types of professional and educational activities, its purpose, motive, means, structure, functions, algorithms, operations and transactions acmeological description invariants of subjective characteristics of professional and educational activities in its qualities.

Keywords: adult education, postgraduate education system, teaching profesiohenez, scientific and methodological support, differentiated acmeological space, mizhkursovyy period akmeohrama, individual educational trajectory, acmeological technology, self-transcendence.